

РОМЕО ПОПУЛИЕВ:

ОПИТ ЗА КРАТЪК СОЦИАЛНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИ

ПОРТРЕТ НА ЗРИТЕЛЯ НА ЗДРАВИА СМИСЪЛ

Въпросът за публиката е бил винаги болен за театъра, но особено се изо-стрия той от 30-те години на ХХ век, когато в съперничеството си с гово-рящия филм, с режото и с други забавни жанрове, театърът определено започ-ва да изпитва недостиг на зрители. Зап-лащането на актьорите пък рязко спа-га и те започват да гледат на своите колеги от кинематографията с една не-скрита завист. Причините за слабия ин-терес към театъра се виждат твърде различно по онова време. Според едни, той се дължи на подражателската стратегия на театъра, на неговите погрешни стремежи да изглежда, също като киното, все по-развлекателен, зре-лищен и повърхностен. Други смятат, че причината е във все още остатъч-ната аристократичност и затвореност на това изкуство, и настояват то да стане по-масово. Трети мислят, че киното печели пред театъра главно със своя монтаж, който изчиства всичко ненужно от разказа и така зрителят го поглъща наготово, без никакво напре-жение. Във всичко това безспорно съ-ществуват определени дози истина.

Но и през следващите десетилетия нещата с театралната публика не се про-менят коренно. До такава степен, че днес като че ли напълно сме се примирили с от-носително малкия процент зрители на театъра. От една страна, след като един въпрос се де-драматизира, той, та-ка да се каже, отива в миналото, в епоса, преставайки да ни тревожи в сега-на-стъпващото-време, което като същ-

ност отговаря на драмата и театъра. Донякъде опитите за епизация на театъ-ра са тъкмо ход да се избегне това сега-настъпващо (в своята илюзивност), да бъде отчуждена публиката от него, виж-дайки, да кажем, както при Брехт, вечно действащите икономически и класови ме-ханизми. Антропологическите търсения в театъра също в крайна сметка бяха опит да се избегне същинското настоя-ще, като се потърсят начини за издир-ване на театралното в първичната при-рода на човека. От друга страна, полити-ческият театър само външно изглежда-ше „съвременен“, неизбежно изоставай-ки от текущата политическа практика – да кажем, поне с няколко месеца – което при съвременния динамизъм не е никак мал-ко. Всъщност така и той се превръща-ше в исторически.

Днес е още по-трудно за театрал-ното изкуство (особено в по-сериозни-те си изяви) да привлича вниманието на публиката и особено, да го наречем така, на човека на „здравия смисъл“, който през последните няколко столе-тия вероятно винаги е бил мнозинст-во. Днес театърът у нас е предимно „театър за малцинствата“ (разбира-ни в по-широкия смисъл на думата), към който всъщност трябва да причислим и театъра за театралите, а човекът на „здравия смисъл“ се оказва на прак-тика изгонен от театъра.

Кой е зрителят на здравия смисъл? То-ва е преобладаващият човек, най-общо казано, на средната класа (макар това по-няние у нас да е все още твърде неясно),

на лекарите, инженерите, адвокатите, технократите, дребните и средни бизнесмени и др. Той най-често не може да се похвали с особени хуманитарни интереси, или по-скоро те са доста разхвърляни и повърхностни. Неговата психическа нагласа е определено прагматична и земна. Този зрител недолюбва експериментите с формата и се отнася с голямо подозрение към всякакви сценични провокации, защото те поставят под съмнение смисъла на живота му и неговите ценности. Няма и как да му се обясни на този, иначе нормално образован човек, че творбата имала много значения, но не и смисъл; че представлявала едно непрекъснато движение между оразличаващи се и неокончателни значения. Човекът на здравия смисъл просто си иска смисъла и след като не го получи, си излиза преждевременно и ядосан от салона. Той също така не обича особено и поученията, елементарната мелодрама, идеологиите, питае дълбоко подозрение и към политическото. Той, разбира се, осъзнава, че в театъра му се поднасят фикции, но въпреки всичко си държи на илюзията. Ето, тъкмо този театър, театърът на илюзията, театърът-сега-настъпващ, а не епизиран и де-драматизиран под най-различни форми и чрез най-различни похвати, е предпочитан от зрителя на здравия смисъл. Това е един, да го наречем така, *илюзивен зрител*, за разлика от неилюзивния зрител на театралното малцинство.

Зрителят на здравия смисъл безспорно е *материалист*, може би често склонен към различни суеверия, но не и към истинска религиозна вяра – поне у нас. Изобщо той не е привърженик на крайностите, бои се от всякакви остри реакции и позиции, и по същество е *убеден конформист*. Затова към него театърът трябва да подхожда много внимателно и мъдро. Той следва да от-

чита неговия образователен ценз, а вероятно и добра обща култура, но в никакъв случай не бива да го тласка към крайностите на дългото и дълбоко размишление (защото този зрител желае предимно да си почива в салона), към напрегнатите експресии и ексцеси на тялото (заедно с духа, разбира се), към прекалено освободеното, де-табуирано слово, като трябва да има предвид обаче и неговото желание да изглежда донякъде съвременен в това отношение. Не са препоръчителни и старомодният сантимент, и развлеченият сценичен ритъм – особено що се отнася до младата и средната възраст.

Разбира се, защитаващият живота си конформист – живота, изпълнен със смисъла на работата му, изчистен от философски съмнения – също трябва да бъде подлаган на различни атаки от страна на театъра. Поначало изкуството насажда егоцентризъм, субективизъм, свръхвъзбудимост, хедонизъм – неща, несъвместими с дисциплината на професионалния живот и с морала на едно рационално житейско поведение. Въобще европейските ценности от Новото време насам изискват наличието на здрави и скучни хора, докато изкуството непрестанно ни занимава с болести и отклонения. Днес главната ценност е *здравето* и дори всички ние сме постоянно отговорни за него пред държавата или пред своите шефове. В прекия и в преносния смисъл на думата всички ние сме все по-заплащащи за здравето си. Големият съвременен грях пък е *болестта*. От една страна, рационализацията на живота все повече се утвърждава; от друга – изкуството все повече къса връзката си с нея. При това положение за човека на здравия смисъл, разбира се, болно е съвременното изкуство. За изкуството пък, болен е тъкмо този основен крепител на обществото – или още по-

точно, неговата трагедия е там, че той не осъзнава своята болест: така, както Егип не знае за своето нещастие. Т. е. човекът на здравия смисъл и изкуството, в частност театърът, взаимно си отправят тежки обвинения в извършването на основния грях днес – заболяването. Но докато театърът чрез болестта си иска да постигне оздравяване (един вид, чрез имунизирани, чрез ваксина от заразени клетки), „здравият човек“ избягва въпроса за своето здраве, защото се страхува, че е болен. И наистина е. Мислейки се за здрав, той отбягва всякакви превантивни прегледи. Страхувайки се от болестта като от грях, той до голяма степен напомня на жертвите на средновековната инквизиция: по-добре е да не попадеш при нея и затова не изказвай никъде никакви съмнения относно вярата, дори и пред себе си. (Този човек гонякъде отговаря на лозунга от близкото минало: Социалистическият болен – най-здравият болен!)

Но, ще каже театралът, за какъв дявол изобщо ни е този зрител на здравия смисъл? Нека си мухлясва пред телевизора и компютъра. Единственото нещо, което можем да искаме от него, е поне да не ни се пъчи с любимата си фраза, че бил данъкoplатец и че шеметите от театъра не бивало да психясват на негова сметка.

Засега обществото ни наистина не е така ясно стратифицирано, както на Запад, и затова носителите на здравия смисъл, рекрутирани основно измежду технократите на средната класа, представляват относително малцинство. Профилът на публиката през тези години на Преход (който, между другото, вече обявиха за свършен) беше и продължава да е твърде неясен. Самият театър също бе неустойчив и неясен по отношение на своя адресат.

Но също така би трябвало да предположим, че с течение на времето стандартът на живота ни все пак ще се повишава и ще се натрупва едно мнозинство от хора на така наречената средна класа: относително задоволени, добре облечени, външно здрави, но крехки и лесно чупливи, самоуверени и най-вече наивни. Особено с нашето интегриране в Европейския съюз числото на носителите на този здрав смисъл – на здравите болни – при всички случаи ще набъбва. Затова добре направеният, но скучен за истинските театрални театър – този илюзивен театър – също ще се разширява като пространство и време. Данъкoplатецът ще си го поиска. Наложително е още отсега да се направи един добър портрет на „здравия зрител“, тъй като утрешният театър, за добро или лошо, ще трябва да разчита твърде много на него.

В случая има едно утешение и извинение. То е, че в крайна сметка театърът се прави от зрителя и за него; ако зрителят е скучен, как театърът може да е интересен? И все пак наличието и размножаването на една здрава публика, сравнително задоволена в материално отношение, поне ще редуцира вулгарния материализъм, който битува днес в средните слоеве на обществото. След като относителното материално благоденствие престане да бъде идеал и Бог – тъй като ще е по-лесно постижимо – човекът от средните слоеве, сега все още зает с оцеляване, ще погледне към театъра и ще поиска от него онова, което може да разбере и приеме. Всичко това съвсем не означава, че в близките години театърът на малцинствата ще изчезне. Той само ще намери едни по-сигурни собствени ниши. Но и още нещо: ще съумява с доста по-добро самочувствие да атакува ценностите на същия този здрав болен.